

Ο Κωνσταντίνος Ε΄ και οι εκστρατείες κατά Αράβων και Βουλγάρων.

Γράφει ο Μάριος Νοβακόπουλος, διεθνολόγος – μεταπτυχιακός φοιτητής
Βυζαντινής ιστορίας

Ο 8ος αιώνας υπήρξε καιρός δοκιμασίας και ανασυντάξεως για την Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Εάν η βασιλεία του Λέοντος Γ΄ του Ισαύρου είδε την αποτυχία της αραβικής πολιορκίας της Κωνσταντινουπόλεως (717-8) και την σημαντική νίκη στο Ακροϊνό (740), ήταν εκείνη του υιού του Κωνσταντίνου Ε΄ (741-775) που θα γνώριζε τις πρώτες μεγάλες αντεπιθέσεις, τόσο στην Ασία όσο και στην χερσόνησο του Αίμου.

Μονομαχία με το Χαλιφάτο.

Η συγκυρία στο ανατολικό μέτωπο ήταν αρκετά ευνοϊκή για την αυτοκρατορία, καθώς το αραβικό Χαλιφάτο παρουσίαζε έντονη κόπωση από τους μακρούς πολέμους με τους Χαζάρους, ενώ παράλληλα διασαλευόταν η εσωτερική του σταθερότητα. Η μεγάλη στάση των Βερβέρων της βορείου Αφρικής (741), αλλά ακόμη σημαντικότερο η εξέγερση των Αββασιδών της Περσίας (747-750) άνοιξαν εσωτερικά μέτωπα που εν τέλει θα οδηγούσαν στην κατάρρευση της δυναστείας των Ομμεΐαδών της Δαμασκού.

Αμέσως με την ανάρρηση του στο θρόνο ο Κωνσταντίνος εξεστράτευσε στην ανατολή, κερδίζοντας νίκη στην Μελιτηνή. Η δεύτερη εκστρατεία του το επόμενο έτος (742) θα διακοπεί από το κίνημα του γαμπρού του Αρταβάσδου, ο οποίος θα γίνει πρόσκαιρα κύριος της Κων-

σταντινουπόλεως. Και οι δύο διεκδικητές του θρόνου προσπάθησαν να προσεταιριστούν το Χαλιφάτο, αν και δύο χρόνια αργότερα ο Κωνσταντίνος θα παλινорθώσει την εξουσία του χωρίς κάποια εμφανή επέμβαση των Αράβων. Ο πόλεμος θα συνεχιστεί δίχως διακοπή, με αμφότερες τις μεγάλες δυνάμεις να κάνουν επιδρομές η μία στα εδάφη της άλλης, κερδίζοντας νίκες και υφιστάμενες ήττες εναλλάξ. Επίκεντρο των επιχειρήσεων ήταν η συνοριακή ζώνη της Καππαδοκίας, Αρμενίας και Άνω Μεσοποταμίας, αν και κατά καιρούς οι αντίπαλοι προωθούντο βαθύτερα στα εχθρικά εδάφη. Το 743 η πόλη Σωζόπετρα θα καταστραφεί από τους Ρωμαίους, ενώ το 745/6 θα καταλάβουν την Γερμανίκεια, στη βόρειο Συρία. Αποτέλεσε μία εξόχως συμβολικής νίκη, καθώς ήταν η γενέτειρα του πατρός του Κωνσταντίνου, Λέοντος. Ο μεγάλος λοιμός που έπληξε την Βασιλεύουσα το 746 οδήγησε σε ανάπαυλα των επιχειρήσεων, καθώς ο Κωνσταντίνος προσπαθούσε να κρατήσει τον στρατό του μακριά από την ασθένεια. Το 750/1 οι Ρωμαίοι επέστρεψαν στην Μελιτηνή, το 754/5 άλωσαν την Θεοδοσιούπολη. Παρά τις συχνές εκπορθήσεις πόλεων ο Κωνσταντίνος δεν προχώρησε σε μόνιμες κατακτήσεις και επέκταση των εδαφών του, αρκούμενος να καταστρέφει αυτά του αντιπάλου. Από όπου περνούσε, ο ρωμαϊκός στρατός συγκέντρωνε τους χριστιανικούς πληθυσμούς και τους μετέφερε στα μετόπισθεν. Αυτό το ανθρώπινο δυναμικό, κυρίως Σύροι μονοφυσίτες, θα μεταφερθεί, όπως θα δούμε εντός ολίγου, στην Ευρώπη.

Σε μία εποχή όπου οι Άραβες είχαν εγκαταστήσει αληθινή θαλασσοκρατία, οι Ρωμαίοι άνοιξαν μέτωπα στην Μεσόγειο, καταναυμαχώντας τον μουσουλμανικό στόλο στην Κύπρο (747) και κάνοντας επιδρομές στις ακτές του Λιβάνου (Τρίπολη). Οι διαδοχικές επιτυχίες είχαν ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη ανύψωση του αυτοκρατορικού γοήτρου και του φόβου που ενέπνεε στους εχθρούς του. Το έτος 750 ο Άραβας στρατηγός Σαλίμ εισέβαλε στη Μικρά Ασία με 80.000 άνδρες, αλλά όπως αναφέρει ο χρονογράφος Θεοφάνης, μόλις έμαθε ότι ο Κωνσταντίνος κινείτο να τον αντιμετωπίσει, έκανε μεταβολή και αποσύρθηκε ταχύτατα, δίχως να προβεί καν σε λεηλασίες.

Οι πόλεμοι και οι ακατάπαυστες επιδρομές να σημειωθεί πως δεν οδήγησαν στην παύση των διπλωματικών συνομιλιών μεταξύ Ρωαϊκής αυτοκρατορίας και Χαλιφάτου, με ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, ανταλλαγές αιχμαλώτων κλπ. Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 750 το

ανατολικό μέτωπο ατονεί. Η προσοχή του Κωνσταντίνου κατευθύνεται πλέον προς βορράν.

Ο τιμωρός των Βουλγάρων.

Οι κτήσεις της αυτοκρατορίας στην χερσόνησο του Αίμου ευρίσκοντο σε πολύ κακή κατάσταση την εξεταζόμενη περίοδο. Οι καταστροφικές επιδρομές των Αβαροσλάβων και των άλλων φυλών της στέπας τον 6ο και 7ο αιώνα είχαν διαδεχθεί μαζικές μεταναστεύσεις, οι οποίες αλλοίωσαν αμετάκλητα το εθνογραφικό σκηνικό της περιοχής που θα γίνει γνωστή ως Βαλκάνια, αποδιοργανώνοντας παράλληλα την ρωμαϊκή διοίκηση και οικονομία. Αν και η επίδραση της σλαβικής καθόδου στον Ελλάδα είχε παλαιότερα υπερεκτιμηθεί ως προς την έκταση και την επίδραση τους γηγενείς, είχε όντως αποκλείσει την ρωμαϊκή εξουσία σε συγκεκριμένες περιοχές, ιδίως παράλιες, όπως και σημαντικές πόλεις και οχυρά. Βορειότερα ειδικά, στην Μακεδονία και την Θράκη, οι σλαβικοί πληθυσμοί ήταν πολυπληθείς και οι κοινότητες τους, οι «σκλαβηνίες», αποτελούσαν μόνιμη απειλή για την Θεσσαλονίκη και την ασφάλεια της Εγνατίας Οδού.

Ο σοβαρότερος όμως κίνδυνος φάνηκε στο πρόσωπο των Βουλγάρων. Κατερχόμενοι από την ευρασιατική στέπα κατά την βασιλεία του Κωνσταντίνου Δ' (668-685), κατάφεραν να νικήσουν τα ρωμαϊκά στρατεύματα και να δημιουργήσουν ένα βασίλειο στα αυτοκρατορικά εδάφη μεταξύ του ποταμού Δουνάβευς και της οροσειράς του Αίμου, μαζί με εκτάσεις στην σημερινή Βλαχία (Ρουμανία). Σκληροί και ικανοί πολεμιστές, οι Βούλγαροι εξαπέλυαν επιδρομές εναντίον της αυτοκρατορίας, φθάνοντας ως την Ελλάδα και τα Αναστασιανά τείχη της Θράκης, λίγο έξω από την Κωνσταντινούπολη. Ο Αίμος τους παρείχε άριστη άμυνα, αφού ελέγχοντας τα ορεινά περάσματα μπορούσαν να αμυνθούν έναντι ρωμαϊκών αντιποίνων, καθιστώντας επιθετικές επιχειρήσεις εναντίον τους πολύ ριψοκίνδυνες. Οι Βούλγαροι εμπλέκονταν ακόμη στα εσωτερικά του Ρωμαϊκού κράτους, υποστηρίζοντας τον Αρτέμιο – Αναστάσιο Β' κατά την περίοδο της αναρχίας πριν τους Ισαύρους. Να σημειωθεί, από την άλλη πλευρά, ότι ο χάνος Τερβέλ είχε συμπράξει με τον Λέοντα Γ' για την απόκρουση της αραβικής πολιορκίας της Πόλεως, κτυπώντας τους πολιορκητές από τα νώτα.

Η επισφαλής ειρήνη που υφίστατο ανάμεσα στην αυτοκρατορία και το βουλγαρικό χανάτο ήρθε στο τέλος της την επαύριο των αραβικών

πολέμων. Θέλοντας να αναπληρώσει τις απώλειες του μεγάλου λοιμού αλλά και να ενισχύσει την περιφέρεια της Κωνσταντινουπόλεως, ο βασιλεύς εγκατέστησε στην Θράκη τους χριστιανικούς πληθυσμούς που μετέφερε από την ανατολή, ενώ ξεκίνησε ένα πρόγραμμα κατασκευής φρουρίων στα βόρεια σύνορα (756). Ειδικά αυτή η τελευταία εξέλιξη σήμανε συναγερμό στις τάξεις των Βουλγάρων. Τα οχυρά αυτά θα σταθεροποιούσαν την ρωμαϊκή παρουσία στην περιοχή και θα περιόριζαν πολύ την ελευθερία κινήσεων του βουλγαρικού στρατού σε περίπτωση πολέμου, αφήνοντας τα πλευρά του εκτεθειμένα στην επίθεση, δημιουργώντας παράλληλα βάσεις εκστρατείας για τον αντίπαλο. Πρέσβεις εστάλησαν στην Βασιλεύουσα, ζητώντας από τον Κωνσταντίνο Ε' να κατά-βάλει φόρο για την κατασκευή των φρουρίων. Ο αυτοκράτορας του απέπεμψε, απορρίπτοντας φυσικά τα αιτήματα τους. Οι δύο δυνάμεις βρέθηκαν σε πόλεμο.

Ακολούθησε άμεση βουλγαρική επίθεση, η οποία όμως αποκρούστηκε από τις ρωμαϊκές δυνάμεις. Ο Κωνσταντίνος προετοιμάστηκε να ανταποδώσει το κτύπημα, αφού όμως προχώρησε σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των «σκλαβηνιών» της Μακεδονίας και της Θράκης (758). Άλλοι Σλάβοι αρχηγοί υπετάχθηκαν, άλλοι φονεύθηκαν, αιχμάλωτοι απελευθερώθηκαν και γενικά τα νώτα της ρωμαϊκής παρατάξεως εξασφαλίσθηκαν. Το επόμενο έτος ο Κωνσταντίνος εισέβαλε στην Βουλγαρία, ο στρατός του έπεσε όμως σε ενέδρα στην κλεισούρα της Βερεγάβης. Οι Ρωμαίοι υπεχώρησαν με βαρύτατες απώλειες, ο Κωνσταντίνος όμως δεν εγκατέλειψε την προσπάθεια. Παρακάμπτοντας την δύσκολη γεωγραφία του Αίμου, έστειλε τον στόλο να εισέλθει στον ποταμό Δούναβη και να καταστρέψει τα πάντα στο πέρασμα του. Υπήρξε μία αποτελεσματική τακτική, καθώς οι Βούλγαροι δεν είχαν ναυτικό, κάτι που άφηνε τις ακτές τους ανυπεράσπιστες. Θέλοντας να αλλάξουν την τροπή του πολέμου και να μεταφέρουν το κέντρο βάρους στο χερσαίο μέτωπο (όπου διέθεταν πολύ αξιόμαχο στρατό), εισέβαλαν στη Θράκη, όπου και τους συνάντησε ο Κωνσταντίνος. Στο φρούριο των Μαρκελλών οι βουλγαρικές δυνάμεις συνετρίβησαν, με αποτέλεσμα το χανάτο να συρθεί σε ταπεινωτική ειρήνη. Η βουλγαρική αριστοκρατία έδωσε τα παιδιά της ομήρους στην Κωνσταντινούπολη.

Ακολούθησε μεγάλη αναταραχή στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, καθώς η εξουσία του χάνου Βινέχ (756-762) αμφισβητήθηκε. Τον ηττημένο χάνο δολοφόνησε και αντικατέστησε ο Τελέτζης (762-765), επικε-

φαλής της φιλοπολέμου παρατάξεως εντός της βουλγαρικής αριστοκρατίας. Την περίοδο εκείνη μεγάλες ομάδες Σλάβων κατέφυγαν στα ρωμαϊκά εδάφη για να αποφύγουν διώξεις. Ο Κωνσταντίνος μετέφερε αυτούς τους πληθυσμούς (των οποίων το μέγεθος οι πηγές ανεβάζουν στις 208.000 – αριθμός απίστευτος) στην Βιθυνία της Μικράς Ασίας, όπου θα διατηρούντο ως αυτοτελής εθνότητα για τουλάχιστον 200 χρόνια.

Ο Τελέτζης επανέλαβε τις εχθροπραξίες με την Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα ο Κωνσταντίνος να εξαπολύσει νέα εκστρατεία. Τον Ιούνιο του 763 ο αυτοκράτορας ξεκίνησε με τις δυνάμεις του από το νότο, ενώ έστειλε πάλι το ναυτικό στα βουλγαρικά μετόπισθεν. Ένα σώμα 10.000 ιππέων, το οποίο αποβίβασαν 800 χελάνδια (μεταφορικά πλοία) άρχισε να σπέρνει την καταστροφή στον Δούναβη. Πάλι θέλοντας να αποφύγουν χερσαία εισβολή στη χώρα τους, οι Βούλγαροι βγήκαν από τις διαβάσεις του Αίμου και συνάντησαν τους Ρωμαίους έξω από την παράκτια πόλη της Αγκιάλου (30 Ιουνίου). Ακολουθεί ανηλεής σφαγή των Βουλγάρων, ενώ ένα μεγάλο μέρος του στρατού τους θα αυτομολήσει ή θα αιχμαλωτιστεί, μεταξύ των οποίων και πολλοί ευγενείς. Ο νικητής Κωνσταντίνος επέστρεψε στην Βασιλεύουσα τελώντας θρίαμβο, μπροστά στα ζητωκραυγάζοντα πλήθη των κατοίκων της. Οι αιχμάλωτοι δόθηκαν στους Δήμους της πόλεως, οι οποίοι τους έβγαλαν έξω από τα τείχη και τους σκότωσαν ομαδικώς.

Η νέα συντριβή σκόρπισε ρίγη οργής στην Βουλγαρία, με αποτέλεσμα καινούριες συγκρούσεις και τον φόνο του Τελέτζη (765). Ο διάδοχος του Σαμπίν (765-767) προσπάθησε να διαπραγματευτεί ειρήνη με τους Ρωμαίους, συνάντησε όμως τέτοια αντίσταση που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το θρόνο και να καταφύγει στον αυτοκράτορα. Ήταν τόσο βιαστική και απελπισμένη η φυγή του Σαμπίν του δεν πρόλαβε να πάρει μαζί ούτε την οικογένεια του, που έμεινε όμηρος στα χέρια των εχθρών του. Ο Κωνσταντίνος δέχθηκε αυτό το πολιτικό «δώρο» και το εκμεταλλεύθηκε αναλόγως. Προσέφερε άσυλο στον Σαμπίν, ενώ απέστειλε ένα μικρό, επίλεκτο σώμα «ευζώνων» στρατιωτών στη Βουλγαρία να διασώσει την οικογένεια του χάνου. Η «καταδρομική» επιχείρηση υπήρξε επιτυχής, με τους διασωθέντες να εκκενώνονται με ασφάλεια στη Μεσημβρία της Θράκης. Μπροστά στις εξελίξεις, ο νέος χάνος Παγκάν ζήτησε νέο γύρο διαπραγματεύσεων. Ο αυτοκράτορας αρχικά αρνήθηκε και ετοιμάστηκε για πόλεμο, άλλαξε όμως γνώμη όταν πληροφορήθηκε

ότι οι Βούλγαροι είχαν προλάβει να οχυρώσουν τις κλεισούρες του Αίμου. Ο αυτοκράτορας «συμφιλίωσε» τους δύο χάνους και αποκατέστησε φαινομενικά την ειρήνη, στην ουσία όμως τροφοδότησε ακόμη περισσότερο τον βουλγαρικό εμφύλιο πόλεμο. Μόλις οι διαβάσεις έμειναν αφύλακτες ο Κωνσταντίνος συγκέντρωσε τον στρατό του και μπήκε στην Βουλγαρία, ανέτρεψε τον χάνο Ούμαρο, ο οποίος είχε εν τω μεταξύ αντικαταστήσει τον Παγκάν (767), και διόρισε τον Τοκτού, ο οποίος λειτουργούσε ως η ρωμαϊκή μαριονέτα.

Ο Τοκτού δολοφονήθηκε το 772 από τον Τελέριγο (772-777), ο οποίος ένωσε τις βουλγαρικές δυνάμεις και ξεκίνησε την αντεπίθεση εις βάρος των Ρωμαίων. Ο Κωνσταντίνος θέλησε να επαναλάβει το επιτυχημένο σχέδιο των δύο πρώτων πολέμων, όμως ο ρωμαϊκός αποβατικός στόλος βυθίστηκε από θύελλα στον Εύξεινο Πόντο. Οι Βούλγαροι εισβάλλουν στα αυτοκρατορικά εδάφη, όμως η αυλή του Τελερίγου είναι γεμάτη από κατασκόπους, οι οποίοι πληροφορούν τον Κωνσταντίνο για κάθε του κίνηση. Έχοντας το πλεονέκτημα να γνωρίζει την θέση και τους σκοπούς του αντιπάλου του, ο αυτοκράτορας δρα αστραπιαία: το φθινόπωρο οι Ρωμαίοι αιφνιδιάζουν τους Βουλγάρους στην τοποθεσία Λιθοσώρια. Η συντριβή των εισβολέων υπήρξε απόλυτη, οι αυτοκρατορικές απώλειες ασήμαντες. Ο Κωνσταντίνος κήρυξε εκείνον τον πόλεμο «ευγενή», καθώς δεν χύθηκε σχεδόν καθόλου χριστιανικό αίμα.

Επίλογος.

Οι επιτυχείς πόλεμοι του Κωνσταντίνου Ε' κατά των Αράβων και των Βουλγάρων έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην σταθεροποίηση των ρωμαϊκών συνόρων σε βορρά και ανατολή, κτίζοντας πάνω στο ανορθωτικό έργο του πατρός του Λέοντος Γ'. Οι νίκες δεν μεταφράστηκαν σε εδαφική επέκταση, ούτε εξουδετερώθηκε η αραβική και η βουλγαρική απειλή. Η δυναστεία των Αββασιδών αναζωογόνησε το Χαλιφάτο και το οδήγησε σε νέους νικηφόρους πολέμους κατά των Ρωμαίων, ενώ στις αρχές του 9ου αιώνας οι Βούλγαροι θα επέστρεφαν μπροστά από τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως πιο επικίνδυνοι από ποτέ. Όμως είχε λάβει τέλος η μονομερής άμυνα και υποχώρηση στην οποία είχε αναγκαστεί η αυτοκρατορία από τον 7ο αιώνα.

Η διαρκής πάλη στην χερσόνησο του Αίμου και την Μέση Ανατολή δεν έδωσε περιθώρια στον Κωνσταντίνο να διαθέσει την δέουσα προσοχή και πόρους στην Ιταλία, όπου υπό την πίεση των Λογγοβάρδων η

ρωμαϊκή ηγεμονία κατέρρεε. Η βίαιη εικονομαχική του πολιτική αποξέ-
νωσε την ορθόδοξη Παπασύνη, η οποία στράφηκε στους Φράγκους για
βοήθεια. Η ίδρυση ανεξαρτήτων παπικών κρατών στην κεντρική Ιταλία
και η κυριαρχία των Φράγκων στο βορρά είχαν τεράστια σημασία για την
εξέλιξη της μεσαιωνικής ιστορίας και το μέλλον της Ρωμαϊκής αυτοκρα-
τορίας. Το 768, ενώ ο Κωνσταντίνος ήταν απασχολημένος στην Βουλγα-
ρία, θα ανέτελλε το άστρο του Καρλομάγνου.

ΠΗΓΕΣ.

Ιστορία των Ελλήνων, εκδόσεις ΔΟΜΗ, Αθήνα 2005, τ. 7, σελ. 96-
102.

Leslie Brubaker & J. Haldon, Byzantium in the Iconoclast Era c. 680 –
850, τ. 1, σελ. 163-176.

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: GEOPOLITICS AND DAILY NEWS 11-11-2019

Πηγή : www.antibaro.gr/article